

مدل‌سازی ساختاری - تفسیری توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای دولت جمهوری اسلامی ایران

زهرا قربان زاده^۱، امین نیک پور^۲، زهرا شکوه^۳، شهین شرفی^۴

^۱دانشجوی دکتری، گروه مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

^۲دانشیار گروه مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

^۳استادیار، گروه مدیریت دولتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

^۴استادیار، گروه مدیریت، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران.

چکیده

هدف از این تحقیق، مدل‌سازی ساختاری - تفسیری توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای دولت جمهوری اسلامی ایران است. این تحقیق از نظر هدف، توسعه‌ای - کاربردی است. ابزار گردآوری داده‌ها، مراجعه به اسناد و مدارک، مصاحبه با خبرگان و پرسشنامه بوده است. جامعه آماری این تحقیق، شامل ۱۵ نفر از اساتید دانشگاه در رشته‌های مدیریت توسعه و علوم سیاسی آشنا با مباحث اسلامی و همچنین اساتید حوزه و روحانیون آشنا به موضوعات مدیریت دولتی و علوم سیاسی هستند که از تمامی آنان نظرخواهی شده است. در این تحقیق، به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از رویکرد مدل‌سازی ساختاری - تفسیری (ISM) استفاده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که از بین ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای دولت جمهوری اسلامی ایران، جهان‌بینی اصیل سیاسی - اسلامی، انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی و مشارکت مؤثر سیاسی در ناحیه عوامل نفوذی، ابعاد عقلانیت و خردورزی، عدالت‌محوری، ابتناء بر معنویت و حکومت قانون در ناحیه عوامل پیوندی و ابعاد مردم‌سالاری دینی و مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی در ناحیه عوامل وابسته قرار دارند.

واژگان کلیدی: توسعه سیاسی، آموزه‌های اسلامی، مدل‌سازی ساختاری - تفسیری

۱- مقدمه

توسعه سیاسی^۱، مفهومی نسبتاً جدید در فرهنگ سیاسی کشورها محسوب می‌شود که خاستگاه غربی دارد و واژه جامعه‌شناختی است (سو، ۱۴۰۲). توسعه سیاسی، فرایندی است که مسئولیت و پاسخ‌گویی دولت را در انجام نقش‌ها و وظایفش بهبود می‌بخشد و همچنان که کمیت بازیگران سیاسی را افزایش می‌دهد، کیفیت آن را نیز ارتقاء می‌بخشد (میرموسوی، ۱۳۹۴). مکاتب غربی، مفهوم توسعه سیاسی را به عنوان راهکاری برای عبور از عقب‌ماندگی و رسیدن به توسعه در کشورهای توسعه نیافته و برای جلوگیری از نفوذ ایدئولوژی‌های کمونیستی به کشورهای تازه استقلال یافته و بالا بردن و گسترش شرایط مادی و معنوی زندگی اجتماعی و بهبود کیفیت زندگی جامعه ارائه کرده‌اند (سو، ۱۴۰۲). برخی از اندیشمندان نیز، توسعه سیاسی را معادل نوسازی سیاسی به کار گرفته‌اند (معمارزاده‌طهران و احمدی، ۱۳۹۲).

از سوی دیگر باید گفت، تحولات در عرصه مدیریت امور عمومی بیانگر آن است که ساختار سیاسی و نظام اداری در چارچوب ارتباطی متقابل، نقش بهینه‌ای در عرصه سیاست‌گذاری عمومی دارند. به عبارت دیگر، توسعه سیاسی و اداری از یکدیگر تأثیرپذیرند و قلب حکومت را تشکیل می‌دهند. عدم توسعه سیاسی، مشروعیت و کارآمدی دولت‌ها را در بلندمدت تهدید می‌کند و عامل شکست سازمان‌ها در محیط بوده و ادامه حیات و بقای آن‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد. نظام اداری هر کشوری، سیستم تنظیم‌کننده کلیه فعالیت‌ها برای نیل به اهدافی است که از پیش تعیین شده است. نهادهای سیاسی در هر کشوری سیاست‌گذاران و واضعان خط‌مشی عمومی آن کشور به شمار می‌روند و نظام اداری مجری آن سیاست‌ها و واضعان خط‌مشی است. ضرورت اصلاح و ایجاد تحول در نظام اداری کشور به عنوان ابزار تحقق اهداف نظام جمهوری اسلامی از مواردی است که پس از انقلاب اسلامی مورد توجه دولت جمهوری اسلامی ایران قرار گرفته است. حال آنکه یکی از پیش‌شرط‌های اصلی اصلاح و ایجاد تحول در نظام اداری کشور، توسعه سیاسی است (عابدی‌اردکانی و سلطانی، ۱۳۹۹). همچنین در مورد ارتباط بین توسعه سیاسی و نظام اداری، باید گفت که سه دسته نظریه مطرح است: نظریه اول، به ارتباط متقابل این دو توجه دارد. نظریه دوم، بر عدم ارتباط بین این دو تأکید دارد و نظریه سوم، دسته‌ای از نظریات که بر اولویت هر یک بر دیگری اشاره می‌کند (اچوری‌گنت^۲، ۱۹۹۳) به علاوه اینکه می‌توان گفت که عملکرد اداری اساساً سیاسی است و نظام اداری در بستر شرایط سیاسی شکل می‌گیرد؛ به طوری که دغدغه اندیشمندان اداره عمومی مانند نظریه‌پردازان سیاسی، ایجاد یک جامعه خوب است. به عنوان مثال از نظر «پولیت»، کارکرد کارکنان اداری تا حدودی سیاسی است (اسچدلدر و ایچر^۴، ۲۰۱۳). همچنین، بسیاری از تحلیلگران نقش توسعه سیاسی را در تداوم توسعه فراگیر در حوزه‌های اقتصادی و اجتماعی و مدیریت دولت‌ها بسیار با اهمیت و مهم تلقی می‌کنند (واکر^۵، ۲۰۲۱).

از طرف دیگر باید گفت که کاربست شاخصه‌های توسعه سیاسی نظام معنایی غرب در نظام جمهوری اسلامی ایران ناکارآمدی این شاخصه را نشان می‌دهد (شیروودی، ۱۳۹۳). لذا، الگوهای توسعه سیاسی غربی اغلب برای کشورهای غربی راهگشا و مفید بوده و به کارگیری آن‌ها برای سایر کشورهای در حال توسعه از جمله ایران، به عنوان تنها الگوی مناسب پیشرفت و توسعه، عقلانی به نظر نمی‌رسد. در واقع، بیشتر الگوهای غربی به دلیل غیرومی بودن و نداشتن توجه دقیق به مسائل و مشکلات جامعه ما، با موانع و محدودیت‌هایی مواجه بوده‌اند (عزیزی و همکاران، ۱۳۹۷). حال آنکه یکی از راهکارهای اساسی برای برون رفت از مشکلات در جوامع اسلامی، توجه به مدیریت اسلامی و مطالعه و به کارگیری مبانی و اصول این مکتب است. در واقع می‌توان گفت که دین اسلام در تمام شئون زندگی انسان از جمله مدیریت خُرد و کلان سخن دارد و به کارگیری آن‌ها تعالی انسان و رشد و پیشرفت سازمان‌ها و جوامع را در پی خواهد داشت (فروزنده‌کردی و جوکار، ۱۴۰۲). همچنین، از آنجا که نظام

1. Political development

2. So

3. Echeverri-Gent

4. Schedler & Eicher

5. Walker

جمهوری اسلامی ایران حاکمیت اصول و ارزش‌های اسلامی را بر محیط اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی خود ضروری ساخته است، بنابراین طراحی الگوهای مبتنی بر معیارها و شاخص‌های اسلامی و دینی از اهداف و خواسته‌های این نظام محسوب می‌شود.

با توجه به مطالب گفته شده، مدل‌سازی ساختاری- تفسیری توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای نظام جمهوری اسلامی ایران، اهداف اصلی این تحقیق است.

۲- مبانی نظری

توسعه سیاسی

توسعه سیاسی، از مفاهیمی است که پس از جنگ جهانی دوم در ادبیات توسعه مطرح شده است و حوزه بحث مهمی را در علوم سیاسی و مدیریت توسعه تشکیل می‌دهد. این جنبه از توسعه، مفهومی چندبعدی دارد که این ویژگی از ماهیت چندرشته‌ای بودن علوم سیاسی نشأت می‌گیرد. یعنی در حالی که اقتصاددانان به افزایش درآمد سرانه، جامعه‌شناسان به تنوع نهادها، روان‌شناسان به انعطاف‌پذیری ذهنی و وجود انگیزه‌ها توجه می‌کنند، سیاست‌گذاران، دگرگونی نهادهای قدرت و افزایش میزان مشارکت را به عنوان شاخص‌های مهم توسعه در نظر می‌گیرند. همچنین، توسعه سیاسی از چشم‌انداز فلسفه سیاسی، بحثی درباره عقلانیت شدن خواسته‌ها و اهداف، سیستم‌ها و مکانیزم‌های دستیابی به عقلانیت است. در واقع، این بُعد از توسعه، بستر اعمال عقلانیت معناداری را فراهم می‌سازد و سطح معقولی از خودمختاری را مستقر می‌سازد. این مسئله، هنگامی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که مردم هم وسیله و هم هدف توسعه هستند (نظری و همکاران، ۱۳۹۲). واژه توسعه سیاسی، از دو کلمه توسعه و سیاست تشکیل شده است. توسعه، به معنای بهبود، رشد و گسترش همه شرایط و جنبه‌های مادی و معنوی زندگی اجتماعی است (سیف‌زاده، ۱۳۹۶). سیاست، به معنای تدابیری است که حکومت به منظور اداره امور کشور اتخاذ می‌کند (آقابخشی و افشاری‌راد، ۱۳۸۹). توسعه سیاسی، فرایندی است که مسئولیت و پاسخ‌گویی دولت را در انجام نقش‌ها و وظایفش بهبود می‌بخشد و همچنان که کمیت بازیگران سیاسی را افزایش می‌دهد، کیفیت آن را نیز ارتقاء می‌بخشد (میرموسوی، ۱۳۹۴). توسعه سیاسی را می‌توان به معنای بسط و رشد ظرفیت جوامع برای سازماندهی کنش سیاسی و فراهم آوردن زمینه لازم برای اعمال کنترل و حکمرانی دولت‌ها دانست. مطالعات توسعه سیاسی بر این مبنا می‌تواند بر گسترش الگوهای تجمع سیاسی، راه‌ها و مسیرهای مشارکت سیاسی، نهادهای رسمی و غیررسمی نمایندگی سیاسی و الگوهای حکمرانی متمرکز شود. به هر حال برای آنکه نظام سیاسی بتواند نسبت به تقاضاهای رو به افزایش مردم پاسخ‌گو باشد، می‌باید به طور جدی وارد این فراگرد شده و ضمن انجام اصلاحات و دگرگونی‌هایی در ساختارهای فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه، ظرفیت و قابلیت‌های خود را برای ارائه داده‌های مناسب افزایش دهد (وایس^۱، ۲۰۲۴). توسعه سیاسی، به معنای افزایش ظرفیت و کارایی یک نظام سیاسی در حل و فصل تضادهای منافع فردی و جمعی، ترکیب مردمی بودن، آزادی و تغییرات اساسی در یک جامعه است (لکزایی و اسم‌حسینی، ۱۳۹۱). اهداف توسعه سیاسی، شامل ایجاد دموکراسی، برابری، ثبات، مشروعیت، مشارکت، نهادی کردن، قابلیت، هویت، نفوذ، توزیع، همبستگی، عقلایی کردن، امنیت، رفاه، عدالت و آزادی است (معمارزاده‌طهران و پاک‌طینت، ۱۳۸۵).

توسعه سیاسی از منظر اسلام

با اینکه واژه توسعه و توسعه سیاسی از واژه‌های جدید است و آن‌ها را به عینه نمی‌توان در متون اسلامی مشخص ساخت، اما با توجه به جامعیت دین مبین اسلام، می‌توان این مفهوم را تبیین و تحلیل کرد. در اسلام اصول و قواعدی وجود دارد که

¹. Wise

می‌تواند مبنای استنباط مباحث توسعه سیاسی باشد. اصولی مثل برخورداری انسان از عقلانیت، اختیار و آزادی، نفی اکراه در پذیرش دین، اصل مشورت و مشارکت و بیعت مردم با رهبران دینی، امر به معروف و نهی از منکر و نظارت همگانی مردم، اصل مسئولیت‌پذیری آحاد مردم در قبال حفظ حکومت و ده‌ها اصل دیگر که مستقیم و غیرمستقیم مرتبط با نظام سیاسی و اداری جامعه اسلامی بوده، به نوعی تشکیل دهنده زیرساخت توسعه سیاسی و به ویژه فرهنگ سیاسی‌اند که در باورها و احساسات مردم و تلقی ذهنی و عملکرد آن‌ها درباره نظام سیاسی و تحقق آن تأثیر دارند. علاوه بر این، در اسلام بنیان‌هایی وجود دارد که چارچوب توسعه را در ابعاد مختلف، به ویژه در بُعد توسعه سیاسی تعیین می‌کنند. برای نمونه، اعتقاد به توحید و ربوبیت الهی به صورت زیربنایی، روابط حاکم بین خداوند و انسان و همچنین بین انسان‌ها با یکدیگر را مشخص می‌سازد یا اصل خلیفه الهی انسان که نقش او را در مسئولیت‌های مهم اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در تمامی سطوح مشخص می‌سازد یا اصل تزکیه که مفهوم اسلامی توسعه به شدت از آن متأثر است. زیرا تزکیه فی‌نفسه به حل مشکل توسعه انسانی در تمامی ابعاد از طریق تهذیب نگرش‌ها و روابط اشاره دارد و نتیجه آن، رستگاری و سعادت در دنیا و آخرت است. در پرتو این اصول بنیادین، می‌توان نتیجه گرفت که اولاً، کانون اقدامات توسعه‌ای و محور فرایند توسعه در اسلام، انسان است. توسعه اسلامی، به معنای توسعه انسان و رسیدن به مقام و منزلت انسان کامل و بهبود محیط مادی و فرهنگی، اجتماعی و سیاسی است. دوماً، توسعه از دیدگاه اسلام، مفهومی فراگیر بوده و ابعاد اخلاقی، معنوی و مادی را در بر می‌گیرد. از این‌رو، توسعه، فعالیتی هدفمند و ارزش‌محور تلقی می‌شود که هدف از آن، افزایش آسایش و آرامش انسان در تمامی ابعاد است. اسلام فقط به دنبال رفاه در این دنیا نیست، بلکه در پی سعادت اخروی انسان نیز هست و از نظر اسلام، هیچ‌گونه تضادی بین این دو وجود ندارد. در مقابل، سعادت اخروی در رهیافت‌های معاصر از توسعه نادیده گرفته شده است و رفاه مطلق مادی که هدف توسعه در غرب است، در اسلام برای انسان کمال مطلوب نبوده و هدف از آفرینش و خلقت انسان نیز آن نبوده است، بلکه آن‌ها به صورت ابزاری برای رسیدن به اهداف عالی که دین مبین اسلام تعیین کرده است، جلوه‌گر می‌شوند (اسم‌حسینی و لک‌زایی، ۱۳۹۹).

۳- پیشینه تحقیق

امیرمظاهری و همکاران (۱۴۰۲) تحقیقی تحت عنوان «واکاوی ابعاد توسعه سیاسی برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که در برنامه ششم توسعه، از میان ده مؤلفه توسعه سیاسی، مؤلفه‌های نهادمندی و پیچیدگی ساختار اجتماعی، مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی دولت، قانون‌مداری، عقلانیت و خردورزی، توسعه اقتصادی، ظرفیت دولت، آزادی سیاسی، مشارکت سیاسی، رقابت سیاسی و امنیت روانی و سیاسی مورد توجه بوده و به سه مؤلفه آزادی سیاسی، مشارکت سیاسی و رقابت سیاسی پرداخته نشده است. میرخلیلی و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی تحت عنوان «شناسایی و بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برای تبیین الگوی توسعه سیاسی در ایران» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که الگوی توسعه سیاسی مبتنی بر پیشرفت اسلامی ایرانی، دارای ۱۰ مؤلفه اصلی است که هر یک از این مؤلفه‌ها ضمن ارتباط با یکدیگر، دارای اهمیت و وزنی مشخص در مدل تبیینی الگو هستند. میرزایی و نایی (۱۴۰۱) تحقیقی تحت عنوان «توسعه سیاسی در ایران امروز: آزمونی تجربی در تبیین رابطه دین‌داری با فرهنگ سیاسی در شهر تهران» انجام دادند. در این تحقیق، یکی از ابعاد اصلی توسعه سیاسی، یعنی فرهنگ سیاسی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان داد که نوع و میزان دین‌داری، به ترتیب به طور مستقیم و غیرمستقیم بر فرهنگ سیاسی تأثیر زیادی دارند. ملکی و همکاران (۱۴۰۱) تحقیقی تحت عنوان «تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش به عملکرد توسعه‌ای دولتمردان در ایران از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی شهر زنجان» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که نگرش دانشجویان، به عملکرد توسعه‌ای دولتمردان، در بین دانشجویان میان‌سال، بستگی به مدیریت توسعه سیاسی دولت، مدیریت توسعه اقتصادی دولت و میزان شرکت در انتخابات دارد. ملکشاهی و همکاران (۱۴۰۰) تحقیقی تحت عنوان «بررسی تأثیر توسعه سیاسی بر حکمرانی

خوب بر مبنای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که مؤلفه‌های توسعه سیاسی (مشارکت، رقابت، انسجام و اعتماد) رابطه مستقیم و معناداری با الگوی حکمرانی خوب دارند. به عبارت دیگر، پیش شرط تحقق حکمرانی خوب در کشور، تحقق الزامات و شرایط توسعه سیاسی است. عبدالمحمدی و همکاران (۱۴۰۰) تحقیقی تحت عنوان «بررسی رابطه فرهنگ و توسعه سیاسی با تحلیلی بر چگونگی تحولات سیاسی جامعه حجاز در عصر پیامبر اکرم (ص)» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که باورها و ارزش‌های دینی، مهم‌ترین نقش را در توسعه سیاسی داشته است. میسای و همکاران (۱۳۹۸) تحقیقی تحت عنوان «بررسی جایگاه توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران» انجام دادند. در این تحقیق برنامه‌های توسعه از لحاظ توجه به ابعاد مختلف توسعه سیاسی (دولت، جامعه و مردم و جامعه مدنی) مورد مطالعه قرار گرفتند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که اولویت توجه به ابعاد مختلف توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه به صورت: ۱. دولت ۲. جامعه و مردم و ۳. جامعه مدنی بوده است. این سلسله مراتب توجه در هر چهار برنامه سوم، چهارم، پنجم و ششم ادامه پیدا می‌کند. با توجه به این اولویت‌ها می‌توان به این نتیجه رسید که توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران ماهیتی دولت‌محور و از بالا به پایین دارد. عزیزی و همکاران (۱۳۹۷) تحقیقی تحت عنوان «تحقق توسعه سیاسی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت» انجام دادند. نتایج تحقیق نشان داد که شاخص‌های توسعه سیاسی (مشارکت سیاسی، مردم‌سالاری دینی، برابری و آزادی)، در این الگو منطبق بر شریعت بوده و با پایبندی به اجرای عدالت در فضای سیاست‌گذاری جامعه، زمینه توسعه سیاسی مطلوب فراهم شده است.

۴- روش تحقیق

تحقیق حاضر، از نوع تحقیقات توصیفی و از نظر هدف، توسعه‌ای- کاربردی است. همچنین این تحقیق از نظر زمانی، از نوع تحقیقات تک‌مقطعی است. جامعه آماری تحقیق، شامل شامل ۱۵ نفر از اساتید دانشگاه در رشته‌های مدیریت توسعه و علوم سیاسی آشنا با مباحث اسلامی و همچنین اساتید حوزه و روحانیون آشنا به موضوعات مدیریت دولتی و علوم سیاسی هستند که از تمامی آنان نظرخواهی شده است. تجربه کاری خبرگان با حوزه فعالیت توسعه سیاسی، وجود خبرگانی از سمت‌های مدیران ارشد سازمانی، تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش، داشتن سابقه کار حداقل ۱۵ سال برای شرکت در مصاحبه پژوهش و وجود خبرگان دانشگاهی و دارای تحصیلات آکادمیک مرتبط در برابر خبرگان حرفه‌ای از ویژگی‌های اصلی خبرگان پژوهش است که با روش نمونه‌گیری هدفمند، انتخاب شدند. مشخصات جمعیت‌شناختی خبرگان در جدول ۱ نشان داده شده است:

جدول ۱. مشخصات جمعیت‌شناختی خبرگان

مورد	جنسیت	مدرک تحصیلی	سابقه شغلی	حوزه تخصصی	محل فعالیت
خبره ۱	مرد	دکتری تخصصی	۱۶ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه
خبره ۲	مرد	دکتری تخصصی	۲۲ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه
خبره ۳	مرد	حوزوی سطح ۴	۱۹ سال	تفسیر و علوم قرآن	مدرس حوزه
خبره ۴	مرد	حوزوی سطح ۴	۱۸ سال	فلسفه و کلام اسلامی	مدرس دانشگاه
خبره ۵	زن	دکتری تخصصی	۲۰ سال	علوم سیاسی	مدرس دانشگاه
خبره ۶	مرد	دکتری تخصصی	۲۳ سال	علوم سیاسی	مدرس دانشگاه
خبره ۷	مرد	کارشناسی ارشد	۱۹ سال	علوم سیاسی	استانداری
خبره ۸	مرد	کارشناسی ارشد	۲۵ سال	علوم سیاسی	استانداری
خبره ۹	مرد	دکتری تخصصی	۲۸ سال	علوم سیاسی	مدرس دانشگاه
خبره ۱۰	زن	دکتری تخصصی	۲۶ سال	مدیریت خط‌مشی‌گذاری عمومی	مدرس دانشگاه
خبره ۱۱	زن	دکتری تخصصی	۲۳ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه

مورد	جنسیت	مدرک تحصیلی	سابقه شغلی	حوزه تخصصی	محل فعالیت
خبره ۱۲	زن	دکتری تخصصی	۱۷ سال	مدیریت تطبیقی و توسعه	مدرس دانشگاه
خبره ۱۳	مرد	حوزوی سطح ۴	۲۲ سال	فلسفه و کلام اسلامی	مدرس حوزه
خبره ۱۴	مرد	حوزوی سطح ۴	۱۹ سال	تفسیر و علوم قرآن	مدرس حوزه
خبره ۱۵	مرد	حوزوی سطح ۴	۲۴ سال	معارف اسلامی	مدرس دانشگاه

در این تحقیق به منظور جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از مطالعات کتابخانه‌ای (بررسی اسناد و مدارک)، مصاحبه و پرسشنامه استفاده شده است؛ بدین ترتیب که ابتدا ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی از طریق مطالعات کتابخانه‌ای مورد شناسایی قرار گرفت (منابع مورد بررسی شامل کتب و مقالاتی است که در این خصوص نگارش شده است). سپس به منظور نهایی‌سازی فهرست ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی برای نظام جمهوری اسلامی ایران، از خبرگان مربوطه مصاحبه به عمل آمد. پرسشنامه مورد استفاده در این تحقیق نیز، مدل‌سازی ساختاری-تفسیری (ISM) است که روابط و سطح‌بندی ابعاد را مورد بررسی قرار می‌دهد. نحوه نمره‌دهی پرسشنامه در جدول ۲ آمده است:

جدول ۲. نمره‌دهی پرسشنامه مدل‌سازی ساختاری-تفسیری (ISM)

عامل z بر عامل i تأثیر می‌گذارد	عامل i بر عامل z تأثیر می‌گذارد	عامل i و z تأثیر دوطرفه با یکدیگر دارند	هیچ ارتباطی بین دو عامل وجود ندارد
A	V	X	O

روایی بخش کیفی از طریق ارائه نتایج به‌دست‌آمده به آزمون‌شوندگان (خبرگان پژوهش) بررسی گردید. به‌طوری‌که اگر آن‌ها نیز یافته‌ها را مورد تأیید قرار دهند؛ می‌توان نسبت به روایی پژوهش بیشتر مطمئن گردید. به‌منظور تعیین روایی بخش کمی پرسشنامه پژوهش، از روایی محتوا استفاده شده است. برای سنجش روایی محتوایی^۱ پرسشنامه از نظرات ۵ نفر از همان خبرگانی که در ساخت مدل مشارکت داشته‌اند، بهره گرفته شده است. بدین ترتیب که با ارسال پرسشنامه برای آن‌ها، از آن‌ها درخواست شد که نظرات خود را در رابطه با سؤال‌های پرسشنامه و تناسب آن‌ها را با سؤالات پژوهش با استفاده از گزینه‌های کاملاً نامناسب، نامناسب، نسبتاً مناسب، مناسب، کاملاً مناسب که به ترتیب دارای ارزش عددی معادل ۰٪، ۲۵٪، ۵۰٪، ۷۵٪، ۱۰۰٪ هستند، ارائه نمایند.

جدول ۳. روایی پرسشنامه

x.P _x	P _x	F	X	
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	۰	کاملاً نامناسب
۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰	۰/۲۵	نامناسب
۰/۰۶۲	۰/۱۲۵	۵۶	۰/۵	نسبتاً مناسب
۰/۲۶۶	۰/۳۵۹	۱۵۹	۰/۷۵	مناسب
۰/۵۳۶	۰/۵۳۶	۲۳۶	۱	کاملاً مناسب
۰/۸۹۱				کل

برای سنجش پایایی در این پژوهش از روش پایایی باز آزمون^۲ استفاده شد که به میزان سازگاری طبقه‌بندی داده‌ها در طول زمان اشاره دارد. برای محاسبه پایایی باز آزمون از میان مصاحبه‌های انجام گرفته چند مصاحبه به‌عنوان

^۱ Content Validity

^۲ Re-Test Reliability

نمونه انتخاب شده و هرکدام از آن ها در یک فاصله زمانی کوتاه و مشخص دوباره کدگذاری می شوند؛ سپس کدهای مشخص شده در دو فاصله زمانی برای هرکدام از مصاحبه ها با هم مقایسه می شوند و از طریق میزان توافقات و عدم توافقات موجود در دو مرحله کدگذاری، شاخص ثبات برای آن پژوهش محاسبه می گردد (هولستی^۱، ۱۹۶۹). مقدار پایایی در بخش کیفی پژوهش ۰/۷۹۰ محاسبه شده است.

$$\text{پایایی} = \frac{\text{تعداد توافقات } 2X}{\text{تعداد کل کدها}}$$

جدول ۴. محاسبه پایایی بین دو کدگذار

ردیف	شماره مصاحبه	تعداد کدها	کدهای مورد توافق	پایایی (درصد)
۱	اول	۲۷	۱۲	۰/۸۸۸
۲	پنجم	۲۸	۱۱	۰/۷۸۵
۳	نهم	۳۱	۱۱	۰/۷۰۹
	جمع کل	۸۶	۳۴	۰/۷۹۰

۵- یافته ها

مدل سازی ساختاری- تفسیری، یکی از ابزارهایی است که تعامل بین متغیرهای مختلف را نشان می دهد. مدل سازی ساختاری- تفسیری روابط بین متغیرها را به صورت روابط سلسله مراتبی نشان می دهد. بنابراین، این روش به منظور شناسایی و نشان دادن روابط بین اجزای مختلف که می توانند روابط پیچیده ای داشته باشند، مورد استفاده قرار می گیرد. مراحل روش مدل سازی ساختاری تفسیری به شرح ذیل است:

۱- شناسایی عوامل مربوط به مسئله

این مرحله، با بررسی تحقیقات گذشته و دریافت نظر کارشناسان انجام می شود.

۲- تشکیل ماتریس خودتعاملی ساختاری

در این مرحله، عوامل به صورت دوه دو با هم بررسی می شوند و پاسخ دهنده با استفاده از نمادهای ذیل به تعیین روابط

بین عوامل می پردازد:

نماد V: اگر متغیر i در ایجاد متغیر j تأثیر داشته باشد.

نماد A: اگر متغیر j در ایجاد متغیر i تأثیر داشته باشد.

نماد X: اگر متغیر i در ایجاد متغیر j تأثیر داشته باشد و برعکس.

نماد O: اگر متغیر i در ایجاد متغیر j تأثیر نداشته باشد و برعکس.

۳- ایجاد ماتریس دسترسی اولیه

در این مرحله ماتریس خودتعاملی ساختاری به ماتریس دودویی تبدیل می شود و ماتریس دسترسی اولیه به دست می آید.

از تبدیل نمادهای A و O به صفر و X و V به یک، ماتریس خودتعاملی ساختاری دودویی تبدیل شده است که به اصطلاح ماتریس دسترسی اولیه خوانده می شود.

۴- ایجاد ماتریس دسترسی نهایی

پس از آنکه ماتریس دسترسی اولیه به دست آمد، با وارد کردن انتقال پذیری در روابط عوامل، ماتریس دسترسی نهایی به دست می آید.

¹ Holsti

۵- بخش‌بندی سطح وارفیلد

دو قاعده اصلی را برای سطح‌بندی بیان می‌کند:

قاعده اول: مجموع فراوانی عناصر را بر اساس ستون مجموع خروجی و مجموع مشترک معین کرده و به ترتیب از کوچک‌ترین تا بزرگ‌ترین فراوانی سطح‌بندی کنیم.

قاعده دوم: این قاعده به قاعده تکرار معروف است. بر اساس اولین جدول با توجه به کوچک‌ترین مجموع فراوانی در ستون مجموع خروجی و مجموع مشترک، عنصر یا عناصر سطح‌بندی می‌شوند. عناصر سطح‌بندی شده از جدول حذف و دوباره قاعده اجرا می‌شود. فرایند حذف و روابط غیرمستقیم تعمیم می‌یابد. پس از مشخص شدن سطوح هرکدام از عوامل و همچنین با در نظر گرفتن ماتریس در دسترس‌پذیری نهایی، مدل اولیه ساختار تفسیری ترسیم می‌شود. جدول ۵، دربرگیرنده اطلاعات حاصل از تجمیع نظر خبرگان برای انجام فرایند مدل‌سازی ساختاری- تفسیری است. همچنین جدول ۶، نشان دهنده روابط میان ابعاد از جهت تأثیرگذاری و تأثیرپذیری آن‌ها بر یکدیگر می‌باشد.

بر اساس نتایج حاصل از مدل‌سازی ساختاری- تفسیری، مدل نهایی روابط ابعاد الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی در شکل ۱ ترسیم گردید که از سه سطح تشکیل شده است. در سطح اول، ابعاد «عقلانیت و خردورزی»، «عدالت‌محوری»، «مردم‌سالاری دینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی» قرار گرفته‌اند. به عبارتی، ابعاد مذکور بیشترین تأثیر را از سایر ابعاد تحقیق می‌پذیرند. در سطح دوم مدل، سه بُعد «انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی»، «ابتناء بر معنویت» و «حکومت قانون» قرار گرفته‌اند. ابعاد قرار گرفته در سطح دوم بر ابعاد سطح اول تأثیر گذاشته و از ابعاد سطح سوم تأثیر می‌پذیرند. در سطح سوم نیز، ابعاد «جهان‌بینی اصیل سیاسی- اسلامی» و «مشارکت مؤثر سیاسی» قرار گرفته‌اند که بیشترین تأثیر را بر ابعاد سطح‌های پایین‌تر دارند.

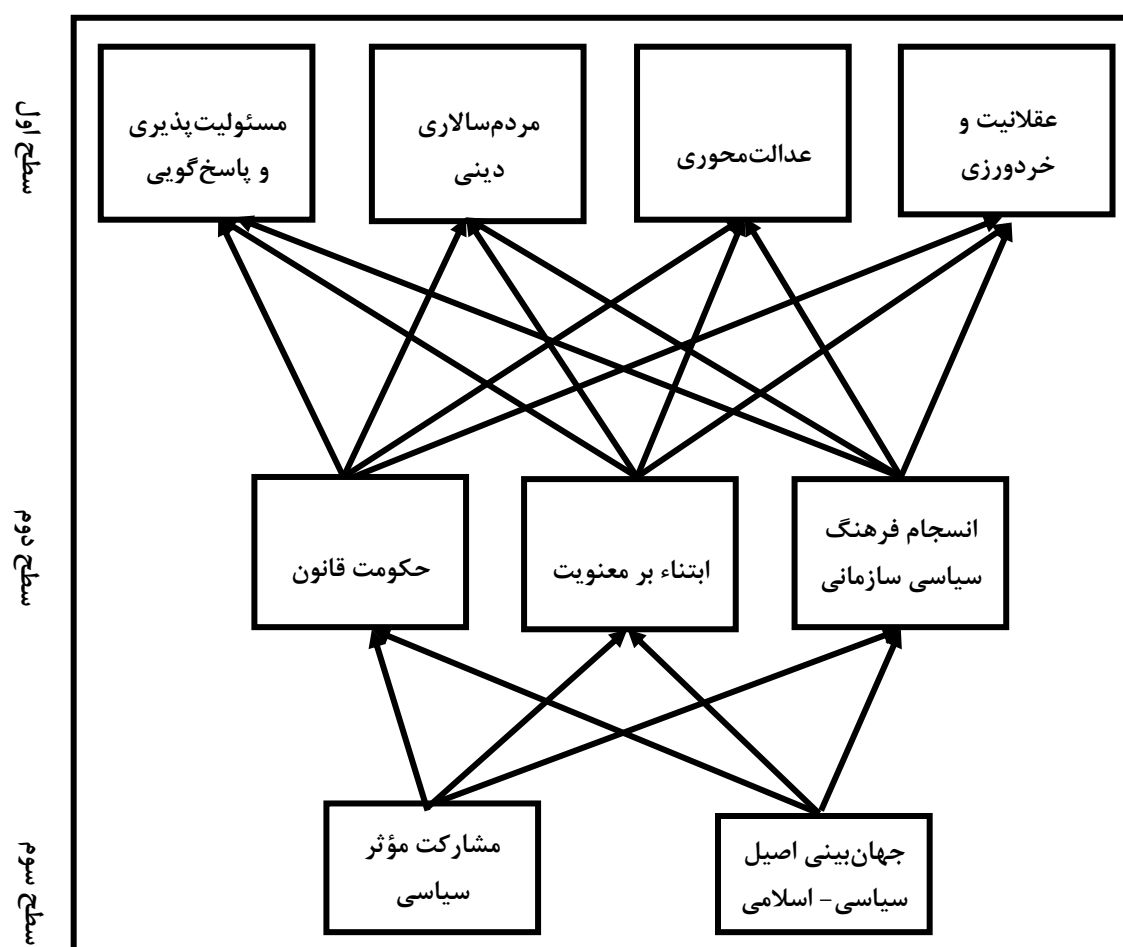
جدول ۵. ماتریس نهایی برای الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی

ابعاد	جهان‌بینی اصیل سیاسی- اسلامی	انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی	عقلانیت و خردورزی	عدالت محوری	ابتناء بر معنویت	حکومت قانون نه فرد	مشارکت مؤثر سیاسی	مردم‌سالاری دینی	مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی
جهان‌بینی اصیل سیاسی- اسلامی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
عقلانیت و خردورزی	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱
عدالت‌محوری	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱
ابتناء بر معنویت	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
حکومت قانون	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱
مشارکت مؤثر سیاسی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
مردم‌سالاری دینی	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱
مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱

جدول ۶. ماتریس معیارهای ورودی و خروجی برای الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی

مضمون سازمان دهنده	ورودی	خروجی	اشتراک	سطح
جهان‌بینی اصیل سیاسی- اسلامی	۱، ۲، ۷	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	۱، ۲، ۷	III
انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی	۱، ۲، ۵، ۶، ۷	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	۱، ۲، ۵، ۶، ۷	II
عقلانیت و خردورزی	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹	۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹	I

سطح	اشتراک	خروجی	ورودی	مضمون سازمان دهنده
I	۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹	۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	عدالت محوری
II	۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷	۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷	ابتناء بر معنویت
II	۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹	۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۸، ۹	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸	حکومت قانون
III	۱، ۲، ۵، ۷	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	۱، ۲، ۵، ۷	مشارکت مؤثر سیاسی
I	۳، ۴، ۶، ۸، ۹	۳، ۴، ۶، ۸، ۹	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	مردم سالاری دینی
I	۳، ۴، ۸، ۹	۳، ۴، ۸، ۹	۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷، ۸، ۹	مسئولیت پذیری و پاسخ گویی

شکل ۱. نمودار مدل سازی ساختاری - تفسیری الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه های اسلامی

تحلیل میک مک

«تحلیل میک مک^۱» یا «ماتریس ضرایب تحلیل اثر متقاطع» یکی از مباحث مدل سازی ساختاری تفسیری است که بر اساس قدرت وابستگی و نفوذ متغیرها، می توان دستگاه مختصاتی تعریف کرد و این دستگاه مختصاتی را به چهار قسمت مساوی

1. Matrix of crossed impact multiplications applied to a classification (MICMAC)

تقسیم نمود. تجزیه و تحلیل میک مک بر پایه قدرت نفوذ (تأثیرگذاری) و میزان وابستگی (تأثیرپذیری) هر متغیر شکل گرفته و امکان بررسی بیشتر محدوده هر یک از متغیرها را فراهم می‌سازد.

۱- قدرت نفوذ

تعداد عناصری که عنصر i ام بر آن‌ها تأثیر می‌گذارد.

۲- میزان وابستگی

تعداد عناصری که بر عنصر i ام تأثیر می‌گذارند.

در تحلیل میک مک، متغیرها به چهار دسته متمایز «خودمختار»^۱، «وابسته»^۲، «پیوندی»^۳ (رابط) و «مستقل»^۴ تقسیم می‌شوند. تعریف هر یک از دسته‌بندی‌ها در ادامه ارائه گردیده است:

۱- خودمختار

این دسته شامل متغیرهایی است که دارای قدرت هدایت و وابستگی ضعیف و متوسط می‌باشند. این متغیرها نسبتاً غیرمتصل به سیستم هستند و دارای ارتباطات کم و ضعیف با سیستم می‌باشند.

۲- وابسته

این نوع از متغیرها دارای قدرت هدایت‌کنندگی کم، اما وابستگی نسبتاً بالا می‌باشند. این دسته از متغیرها معمولاً متغیرهای نتیجه یا هدف هستند.

۳- پیوندی

سومین دسته متغیرهایی هستند که دارای قدرت هدایت زیاد و وابستگی زیاد می‌باشند. این متغیرها غیر ایستا هستند، زیرا هر نوع تغییر در آن‌ها می‌تواند سیستم را تحت تأثیر قرار دهد و در نهایت بازخورد سیستم نیز می‌تواند این متغیرها را دوباره تغییر دهد.

۴- مستقل

متغیرهایی که دارای قدرت هدایت‌کنندگی زیاد، امت وابستگی کم می‌باشند جزء متغیرهای نفوذی یا به عبارت دیگر محرک قرار می‌گیرند (مالون^۵، ۲۰۱۴).

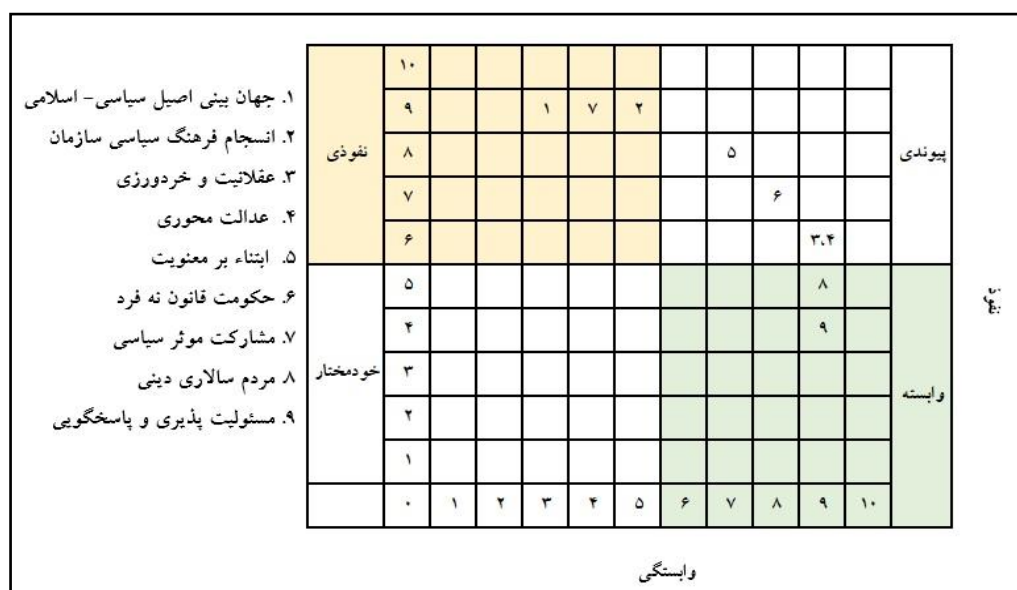
نتایج تحلیل میک مک نشان داد هشت بُعد الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی از منظر قدرت نفوذپذیری و وابستگی به چهار دسته عوامل نفوذی، پیوندی، وابسته، خودمختار تقسیم می‌شوند. هر یک از ابعاد نیز بسته به قدرت نفوذپذیری وابستگی‌شان در ارتباط به موضوع در یکی از چهار دسته عوامل نفوذی، پیوندی، وابسته، خودمختار قرار می‌گیرند (جدول ۵). بر اساس نتایج حاصل از تحلیل میک مک، ابعاد «جهان‌بینی اصیل سیاسی- اسلامی»، «انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی» و «مشارکت مؤثر سیاسی» در ناحیه عوامل نفوذی، ابعاد «عقلانیت و خردورزی»، «عدالت‌محوری»، «ابتناء بر معنویت» و «حکومت قانون» در ناحیه عوامل پیوندی و ابعاد «مردم‌سالاری دینی» و «مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی» در ناحیه عوامل وابسته قرار گرفته‌اند.

جدول ۷. ماتریس تصمیم‌گیری میک مک برای الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه‌های اسلامی

ابعاد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	نفوذ
جهان‌بینی اصیل سیاسی- اسلامی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹
انسجام فرهنگ سیاسی سازمان	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹

1. Autonomous
2. Dependent
3. Linkage
4. Independent
5. Malone

ابعاد	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	نفوذ
عقلانیت و خردورزی	۰	۰	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۱	۶
عدالت محوری	۰	۰	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۶
ابتناء بر معنویت	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۸
حکومت قانون	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۷
مشارکت مؤثر سیاسی	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۹
مردم سالاری دینی	۰	۰	۱	۱	۰	۱	۰	۱	۱	۵
مسئولیت پذیری و پاسخ گویی	۰	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۱	۱	۴
وابستگی	۳	۵	۹	۹	۷	۸	۴	۹	۹	

شکل ۲. نمودار میک مک برای الگوی توسعه سیاسی بر اساس آموزه های اسلامی

۶. بحث و نتیجه گیری

در تحقق حاضر، در ابتدا ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه های اسلامی از طریق مطالعات کتابخانه ای و مصاحبه با خبرگان مورد شناسایی قرار گرفت. این ابعاد، در نه دسته جهان بینی اصیل سیاسی-اسلامی، انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی، عقلانیت و خردورزی، عدالت محوری، ابتناء بر معنویت، حکومت قانون، مشارکت مؤثر سیاسی، مردم سالاری دینی و مسئولیت پذیری و پاسخ گویی طبقه بندی شدند. سپس این ابعاد با استفاده از رویکرد مدل سازی ساختاری-تفسیری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفتند؛ بدین ترتیب که ابعاد توسعه سیاسی بر اساس آموزه های اسلامی که شناسایی شدند، دوباره با هم مقایسه و بر اساس ارتباط میان آن ها، الگوی مربوط به هر متغیر و شاخص های آن ترسیم گردید و در نهایت سطوح برای متغیرها و شاخص های تحقیق به دست آمد. به طور کلی نتایج حاصل از مدل سازی ساختاری-تفسیری نشان داد که در سطح اول، ابعاد عقلانیت و خردورزی، عدالت محوری، مردم سالاری دینی و مسئولیت پذیری و پاسخ گویی قرار دارند. در سطح دوم، ابعاد انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی، ابتناء بر معنویت و حکومت قانون قرار دارند و در سطح سوم، ابعاد جهان بینی اصیل سیاسی-اسلامی و مشارکت مؤثر سیاسی قرار دارند. همچنین، ابعاد جهان بینی اصیل سیاسی-اسلامی، انسجام فرهنگ سیاسی سازمانی و مشارکت مؤثر سیاسی در ناحیه عوامل نفوذی، ابعاد عقلانیت و خردورزی، عدالت محوری، ابتناء بر معنویت و حکومت قانون در ناحیه عوامل پیوندی و ابعاد مردم سالاری دینی و مسئولیت پذیری و پاسخ گویی در ناحیه عوامل وابسته قرار دارند. در راستای نتایج حاصل در

پژوهش امیرمظاهری و همکاران (۱۴۰۲)، نتیجه گرفتند که در برنامه ششم توسعه، باید مشارکت سیاسی به عنوان یکی از مؤلفه‌های توسعه سیاسی مورد توجه قرار گیرد. ولی‌زاده و ترابی (۱۴۰۱)، در تحقیقاتشان نتیجه گرفتند که مشارکت سیاسی از جمله مهم‌ترین شاخص‌های توسعه سیاسی است. سعدآبادی (۱۴۰۰)، در تحقیقاتش نتیجه گرفت که از جمله شاخص‌های مهم و تأثیرگذار در توسعه و پیشرفت سیاسی، مشارکت سیاسی است. سپهری (۱۴۰۱)، در تحقیقاتش نتیجه گرفت که مردم‌سالاری دینی، بنا و اصل توسعه و گسترش توسعه سیاسی است. عزیزی و همکاران (۱۳۹۷)، در تحقیقاتشان نتیجه گرفتند که مردم‌سالاری دینی از جمله شاخص‌های توسعه سیاسی است. امیرمظاهری و همکاران (۱۴۰۲)، در تحقیقاتشان نتیجه گرفتند که در برنامه ششم توسعه، باید مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی به عنوان یکی از مؤلفه‌های توسعه سیاسی مورد توجه قرار گیرد. نظری و همکاران (۱۳۹۸)، در تحقیقاتشان نتیجه گرفتند که پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری از جمله راهکارهای مطلوبی محسوب می‌شوند که می‌توانند روند توسعه سیاسی را در کشور بهبود بخشد.

در پایان پیشنهاد می‌شود: انتخاب افراد و واگذاری کارها و مسئولیت‌ها بر اساس شایستگی‌های لازم برای آن مسئولیت و دور بودن از خواهش‌های دل و پیوندهای خویشی و ارتباطات ناسالم در دستور کار مسئولان قرار گیرد. مدیران سازمان‌ها نظام‌های پرداخت حقوق و دستمزد خود را بر مبنای شاخص‌های مهمی همچون مسئولیت، مهارت، تلاش و شرایط کار طراحی کنند تا با فهم تفاوت‌های موجود بین مشاغل مختلف از لحاظ شاخص‌های مورد نظر بتوانند نظام حقوق و دستمزد عادلانه‌ای را طراحی کنند. مسئولان قدرت پرسش و پرسش‌گری که از راه‌های تقویت عقلانیت است را مدنظر قرار دهند. پرسش راه‌های بسته را می‌گشاید و دانش‌افزایی می‌کند. جامعه پرسش‌گر با جامعه منفعل و بی‌تفاوت یکسان نیست. مسئولان و سیاست‌گذاران نظام بایستی با تشکیل نهادهای قانونی، نظام اسلامی را در کارآمدی هر چه بیشتر کمک کنند و البته در قانون‌گذاری و تصمیم‌گیری مصالح جامعه، نظام و مردم را در نظر بگیرند. مسئولان دانشگاه ضمن تلاش در جهت سیاسی نشدن فضای دانشگاه و تبدیل نشدن آن به تربیون و جولانگاه جریان‌های سیاسی، ضرورت دارد در برنامه‌ها و سیاست‌گذاری‌های فرهنگی دانشگاه‌ها توجه ویژه‌ای به ایجاد فضای بانشاط فرهنگی و سیاسی و دینی، ارتقاء فهم و بینش سیاسی و برگزاری کارگاه‌های آموزشی نظیر جریان شناسی دینی-سیاسی شود.

منابع

- ۱- آقابخش، علی، افشاری‌راد، مینو. (۱۳۸۹). فرهنگ علوم سیاسی. تهران: انتشارات چاپار، چاپ سوم.
- ۲- اسم‌حسینی، غلامرضا؛ لک‌زایی، نجف. (۱۳۹۹). مبانی اخلاقی توسعه سیاسی در اندیشه امام خمینی (ره). مجله مطالعات معرفتی در دانشگاه اسلامی، ۲۴(۳)، ۵۴۳-۵۶۴.
- ۳- امیرمظاهری، امیرمسعود، علمی، محمود، مؤمنی‌راد، اکبر، احمدزاده گلی، حسین. (۱۴۰۲). واکاوی ابعاد توسعه سیاسی در برنامه ششم توسعه جمهوری اسلامی ایران. مجله جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، ۱۲(۱)، ۲۲۵-۲۵۰.
- ۴- سو، آلوین ی. (۱۴۰۲). تغییر اجتماعی و توسعه: مروری بر نظریات نوسازی، وابستگی و نظام جهانی. ترجمه: محمود حبیبی-مظاهری. تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی، چاپ دوازدهم.
- ۵- سیف‌زاده، حسین. (۱۳۹۶). پانزده مدل نوسازی توسعه و دگرگونی سیاسی. تهران: انتشارات قومس، چاپ سوم.
- ۶- شیرودی، مرتضی. (۱۳۹۳). شاخص‌های سیاسی توسعه و پیشرفت از منظر اسلام با تکیه بر حکومت امام مهدی (عج). مجله انتظار موعود، ۱۴(۴۵)، ۸۵-۱۰۲.
- ۷- عابدی‌اردکانی، محمد، سلطانی، لقمان. (۱۳۹۹). رابطه نظام اداری و توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران (با بهره‌گیری از الگوی نظری جاگورایب). مجله سیاست دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۵۰(۲)، ۶۲۹-۶۴۹.
- ۸- عبدالمحمدی، حسین، توحیدی، محمدعلی، غضنفری، سیدعلی. (۱۴۰۰). بررسی رابطه فرهنگ و توسعه سیاسی با تحلیلی بر چگونگی تحولات سیاسی جامعه حجاز در عصر پیامبر اکرم (ص). مجله سخن تاریخ، ۱۵(۳۳)، ۲۴-۴۶.

- ۹- عزیزی، حسن، شفیعی، اسماعیل، گلشنی، علیرضا. (۱۳۹۷). تحقق توسعه سیاسی در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت. مجله مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی، ۶(۱۱)، ۱۵۷-۱۸۳.
- ۱۰- فروزنده‌دهکردی، لطف‌الله، جوکار، علی‌اکبر. (۱۴۰۲). مدیریت اسلامی و الگوهای آن. تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، چاپ پانزدهم.
- ۱۱- لک‌زایی، نجف، اسم‌حسینی، غلامرضا. (۱۳۹۱). الگوهای توسعه سیاسی با تأکید بر اندیشه امام خمینی (ره). مجله مطالعات انقلاب اسلامی، ۹(۲۹)، ۳۵-۶۰.
- ۱۲- معمارزاده‌طهران، غلامرضا، احمدی، مسعود. (۱۳۹۲). مدیریت تطبیقی: اصول، مبانی، نظریه‌ها و الگوهای رایج. تهران: انتشارات اندیشه‌های گوهریار، چاپ چهارم.
- ۱۳- معمارزاده‌طهران، غلامرضا، پاک‌طینت، اقبال. (۱۳۸۵). عوامل مؤثر بر توسعه سیاسی. مجله کنترلر، ۴۱(۲۱)، ۱-۲۵.
- ۱۴- ملک‌شاهی، مجتبی، کشیشیان‌سیرکی، گارینه، حسینی‌فر، عبدالرحمن. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر توسعه سیاسی بر حکمرانی خوب بر مبنای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی. مجله پژوهش‌های سیاسی و بین‌المللی، ۱۲(۴۶)، ۱۳۵-۱۶۰.
- ۱۵- ملکی، پرویز، ظهراپی، چنور، صدفی، ذبیح‌الله، جهانگیری، علیرضا. (۱۴۰۱). تبیین جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر نگرش به عملکرد توسعه‌ای دولتمردان در ایران (از دیدگاه دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی شهر زنجان). مجله مطالعات راهبردی ورزش و جوانان، ۲۱(۵۶)، ۳۶۹-۳۹۳.
- ۱۶- میرخلیلی، سیدحسین، ابوالفضلی، حسین، صالحی‌فارسانی، علی. (۱۴۰۱). شناسایی و بررسی مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت برای تبیین الگوی توسعه سیاسی در ایران. مجله سیاست متعالیه، ۱۰(۳۹)، ۲۴۱-۲۶۸.
- ۱۷- میرزایی، مهدی، نایی، هوشنگ. (۱۴۰۱). توسعه سیاسی در ایران امروز: آزمونی تجربی در تبیین رابطه دین‌داری با فرهنگ سیاسی. مطالعه موردی شهر تهران. مجله پژوهش‌نامه علوم سیاسی، ۱۷(۶۸)، ۲۲۷-۲۶۰.
- ۱۸- میرموسوی، سیدعلی. (۱۳۹۴). توسعه سیاسی از آرمان تا عمل. مجله بصیرت، دسترسی به نسخه الکترونیکی: <https://basirat.ir/fa/news/279092>
- ۱۹- میسایی، قاسم، دین‌پرست، فائز، تقی‌پور، عباس. (۱۳۹۸). بررسی جایگاه توسعه سیاسی در برنامه‌های توسعه جمهوری اسلامی ایران. مجله پژوهش راهبردی سیاست، ۸(۲۸)، ۱۵۵-۱۸۴.
- ۲۰- نظری، سیدغنی، بشیری‌گیوی، حسین، جنتی، سعید. (۱۳۹۲). بررسی تأثیر مشارکت سیاسی بر توسعه سیاسی مورد مطالعه جوانان شهر خلخال. مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۶(۱)، ۱۳۷-۱۴۶.
- 21- Echeverri-Gent, J. (1993). *The State and the Poor: Public Policy and Political Development in India and the United States*. Berkeley, CA: University of California Press.
- 22- Malone, D. W. (2014). An introduction to the application of interpretive structural modeling. *Proceedings of the IEEE*, 63(3), 397-404.
- 23- Schedler, K., & Eicher, A. (2013). *Relations between Administration and Politics*. Published Originally In German.
- 24- Walker, E. T. (2021). Organizational theory in political sociology. *Sociology Compass*, 15(3), 1-13.
- 25- Wise, T. (2024). A critical race theory analysis of bankruptcy's political development. *Journal of Family and Economic Issues*, 45(2), 276-287.

Interpretive structural modeling of political development based on Islamic teachings for the government of the Islamic Republic of Iran

Abstract

The current research was conducted with the purpose of interpretive structural modeling of political development based on Islamic teachings for the government of the Islamic Republic of Iran. This research is developmental-applied in terms of purpose. In this research, the data collection tool were referring to documents, interviewing with experts and questionnaire. The statistical population of this research included 15 university professors in the field of development management and political science who are familiar with Islamic management, as well as religious persons and clerics who are familiar with public administration and political science who were counted all people. In this research, in order to analyze the data, were used interpretive structural modeling. The results showed that among the dimensions of political development based on Islamic teachings for the government of the Islamic Republic of Iran, the political-Islamic worldview, coherence of organizational political culture and effective political participation are placed in area of penetrating factors, the dimensions of rationality and wisdom, justice-oriented, emphasis on spirituality and rule of law are placed in area of connecting factors and the dimensions of religious democracy and responsibility and accountability are placed in area of dependent factors.

Keywords: Political development, Islamic teachings, Interpretive structural modeling